

BIYÒCHÒKNAME

PUBLICACION CULTURAL EN LENGUA BRIBRI

AÑO 1-Nº 3 - MAYO DE 1978

ESCUELA DE FILOGIA, LINGÜÍSTICA Y LITERATURA - VICERRECTORIA DE ACCION SOCIAL

I'-DÖR BIYÒ SA' YÀMÍPA-A

I'-tə sa'-dör a'-kj Biyöchóknəmę apátke démələ. Sa'-kj i-kiànə tò ǎmú a'-dör sa'-kj ayéjkuö apátké kítule sa' kíǎmóie ayéjkuö i' yawök. A' wé kǎwö tə' e' ké pregunta i' iütök sa'-ǎ carta-kj:

1. ¿Lectura wé-wa be' wöbatse kibíie?
2. ¿Be' wöbatsé i-diököl-wa?
3. ¿Lectura wé wër be'-wǎ bitsië o wé kè-wa be' wöbatse?
4. ¿Be'-wǎ i-wër tò biribiri kítə bua'ë ayéjkuö i'-ǎ?
5. ¿Wé be'-dör ayéjkuö i' tə'?

A'-dör sa' kíǎmé e'-tə Sibö-dör a'-ǎ i-apátawémj.

Sa' dirección-dör:

Biyöchóknəmę

Escuela de Filología

Universidad de Costa Rica

SI SA-KÁ WÀTAWÉALOR A'-ǎ...

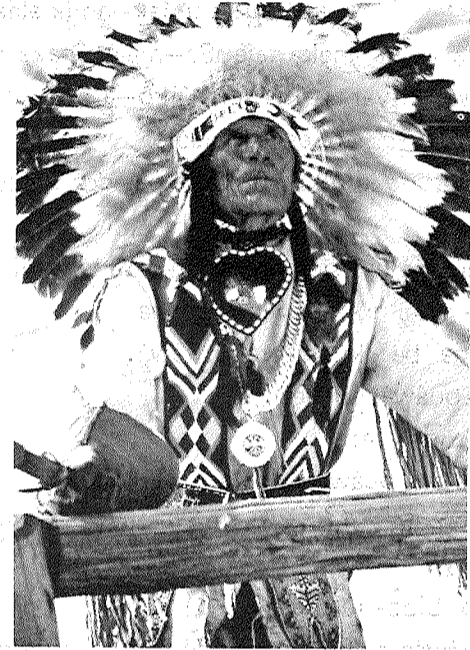
Dawás 1854, Estados Unidos bulú-i êkölte se' ditsöwö ka' e'-ǎ i-ká wàtáukalor.

E' iütë se' ditsöwö ñe' bulú-i-dör:

“¿Wës se'-ǎ iyök bá o kǎkölto bèkuö è e' tǎrmj o wátarmj? Kè sa' éñ-ǎ e' ǎñę. Sa' kè-dör sǎwǎ'-chaka wák ni di' dalóki wák, éma e'-tə ¿wës a'-a i-tǎrmj? Di'-dör sa' yámípa e'-dör sa' énsir apábalekę; ie'-ǎ sa' kǎñö sérkę tkênik ęǎ ie'-dör sa' aláralar sǎwǎ' ajkónękę. Bulé-kal mǎk sa' ká wàtawéalor a'-ǎ, e'-tə kè a' kǎñę e' éñ-ǎ i-chôúkua e' wósuk a' ké a' alâr-ǎ i-ajkächök 'tò di'-dör sa' yámípa. Añięs irir a' yámípa e' kuékj a' ké iajkónuk wës sa-él ajköne êkapë.

Añięs kè sǎwǎ' tawé tə'. Se' ulitǎņę sǎwǎ'tkò tə': iyiwak, kál, se' ulitǎņę sò sǎwǎ' éyök è sakèkę. Bulé-kal sa' ká wàtawéalor a'-ǎ e'-tə kè a' kǎñę e' éñ-ǎ i-chôúkua tò sǎwǎ' kè tawé tə'. Sǎwǎ'dör i-wímbulu balátøkę kǎs iyi stéka tso' e'-tə. Sǎwǎ'-dör kéwę-tə sa' dawöchakepa wóik e' wósuk i-ajköhe batà stékë-ǎ irir. Mǎk bulé-kal sa' ká wàtawéalor a'-ǎ, e'-tə a' káwö tə' i-ajkónuk wës iyi ukǎkj kè kár tə' êkapë.

Mǎk bulé-kal sa'-dör i-ché êkèkë, e'-tə ye'-kj i-kiànə íes: Sikuápa kǎwö tə' kǎs ká i'-kj iyiwak tso' e' ajkónuk wës i-él ajköne êkapë. Tǎǎ-è kǎñik-ǎ ye'-wǎ iyiwak sǎrule núnuk. Sikuápa-dör i-tèkę mǎköl-wa mǎk i-térkerak trén-kj e'-tə. Ye'-dör kǎñjruwak erë kè ye' éñ-ǎ i-ǎñę tò wës “tabèchakákalö” e'-dör kibíie

iyiwak-kj, tə iyiwak ujtèkę sa'-dör sënǎie è.

¿Wës se' e' ùmj ǎmú iyiwak kè ku' émə? I-ǎmú ujtéulurdak irir wǎñę-è, émə se' dawóulurmj sǎǎ-è êkórala. Wës iyiwak-ukö i wámbalérmj e' sǎ-è se'-ukö i-wámbalérmj. Íyi ulitǎņę e' wóie tso' ǎñj-ǎ.

A' kǎwötǎ' a' aláralar-ǎ i-ajkächök tò iyök-kj a' dakòkę e'-dör sa' dawöchaképa mǎlú-i. A' ké a' aláralar-ǎ i-chök tò iyök-ǎ sa' akèchaképa sǎwǎ' tso' ǎs i-dalóiorák irir. A' ké a' alâr-ǎ kǎs sa'-dör sa' ichápa-ǎ i ajkäche ése ajkächök: iyök e'-dör sa-ǎmj. Kǎs i wámbalérmj iyök-kj e' wámbalérdá-è i-alâr-ukö. Mǎk se' wíritawøkę iyök-kj, e'-tə se' tso' e'-kj wíritawök. Íyök kè-dör se'-icha. Se'-dör iyök-icha. E' kǎs e' ujchén sa-wǎ. Íyi ulitǎņę e' wóie tso' ǎñj-ǎ; wës sa-yámípa wóie i-apé-dör êkapë. Íyi ulitǎņę e' wóie tso' ǎñj-ǎ.

Mǎk alé a'-wǎ i-ujchénmj tò sa' Sibö e'-dör a' Sibö. I'-tə a' tso' i-bikéitsök tò Sibö-dör a'-icha e'-tə ès a'-kj i-kiànə tò sa' ká ǎmú a' ulá-ǎ. Erë kè-r ès. Ie'-dör se' ulitǎņę e' Sibö. Ie'-kj sa' ditsöwö ęǎ sikuápa e' kiànə ǎñj-jkë. Íyök tawé tə'-è ie'-ǎ. Mǎk iyök i' sulúnǎkǎ e'-tə tə'-è i-saté bǎrkǎmj.

Erë a' e' ujtörá-è éjka, erë a'-r i-stsémj tò Sibö-wǎ a' débitu íę e' tso' a' kíǎmuk. I alé-è buábua kuékj ie'-dör a'-ǎ diché ǎmę' iyök-kj ęǎ sa'-kj. Nǎlǎ e' kè sǎrule sa'-wǎ...”

¿WÉS ÍYÖK TSAKINE? (Se' sǎwǎ)

Mǎk iyök i' kǎm yör e'-tə Sibö-dör kéwë ak chaka yö' úie. E' ukö-ki dakúr shakör e'mǎykkǎ ú shú-ǎ ñǎwök. Sibö-r i-sǎwé tò wé dakúr ñǎwøkę e' batà-kj kǎlkö tsakina: tǎtsikö tsakina, kachàkö tsakina, etc.

Kàs ɿ wámbalérkɛ ɛ'dök e' sɔwɛ Sibò—dör.

Ñêe icha êtökicha—tɔ Sibò ujtòɔnɔ dakúr—ɔ:

—Ah, nɔú icha ɿwɛ be' úrkɛ ɿ dió katök? ɿWɛ be' tɛrkɛ ɿ katök e' tsakɿnɔ dió ɛs? ɿBa—yúmɔlɛ ñɔ—ɔ i—sɔuk tó wɛ i—bitɛ?

Ñêe icha dakúr ɿɔmɔlɛ dò Nòpàtkuò, diwó dikjɛt ɔwɿshɛt. E'—tɔ icha akɔ' ie' tkɛr ɿes pàktökicha e' kie Nòpàtkuò, e'—ɔ aláala tɛr êkòl e'—dör ɿyök. ɿyök ɿɔ tsɿr e' tɛr. I—ɔmɿ kie icha Nɿmáɿtɔmɿ tɔ i—wɿkɛla kie Nɔmàsɿɔ.

Nòpàtkuò aláala tɛr e' katök dakúr tɛrkɛ. Aláala kuèkɛ ie'—dör i—kalátska—kɿ; mɿk i—kuéwɔ irir tɔ aláala ɿúkkɛ sɿɿɛrɛ e'—wösuk tɔɿɛ i—apɛ yérkɛ. ɛs kékɛrá.

Dòkɔ tkɛk—kɿ—tɔ Sibò ujtòɔnɔ ie'—ɔ:

—Ah nɔú icha yúmɔlɛ wɛ bö ɿ katèkɛ e' sakà katök ye'—ɔ.

Ñêe icha dakúr mɿ uùù tkòrómɔlɛ Nòpàtkuò aláala sakà katök.

Mɿk ie' dé ɔwɿk—tɔ ie' ɛ' apàtkéwɔ ù ñɔk—ɔmɿk aláala katök. Mɿk ie'—r aláala kuéwɔ tɔ aláala ɔnɛkɔ tɔɿɛ. Sa—mɔlɛ tɿñɔkɔ icha shóó icha ɿwɛs alá de? Wɛwɛ mɿyar i—kɿstsök újkò—ɔ. E'—tɔ icha újkò—ɔ ie'pa—dör ɔmɿ wòie ɔr wɛs tíera ɛs i—kɿstsóie.

Mɿk icha dakúr dàtsake újkò shɔ tɔ ie'pa—dör i—tée stsa' ñɛ'—wa itáss! i—shù shɛ.

Ie' tɛnɔnɔ i—shù shɛ erɛ siempre ie' ukò tɿnɛmɿ dòmɔlɛ Sibò—sɔ. Mɿk ie' démɔlɛ Sibò—sɔ tɔ ie'—dör Sibò—ɔ iche:

—Ah bachá icha be' kyékj ye' ujtéwɔ apɛ'—dör e'—tɔ icha i' ukò—kɿ ɿwɛs bö ya—buáwɛkɛmɔlɛ?

Ñêe icha Sibò—r ie' ɿúte:

—E'—wa yó icha ba—buáwɛmɔlɛ, kè ba—tkɿnuk.

Ñêe icha Sibò—r ie' ukò—ɔ sawíyök tɿéwɔ wòwɔk apàtawéwɔ ɛnsulu—wa.

Ñêe icha ie'—dör Sibò—ɔ iche:

—Ah nɔú icha ɿwɛs e' bua' irir? Wò wɔk ya—wòtkòkɔmɿ ɛmɔ kè ya—buánúkɔmɔlɛ; wɔk ya—wòtkòómɿ e'—tɔ abuanmɿmɔlɛ.

E'—tɔ icha aláala katök ie' dé'rò e' e' icha Bèny. E'—dör mɿk ɿyök bák tsɿr e'—tɔ i—kie, Bèny.

Ñêe icha e' kɛ—ska—tɔ i—wɿkɛla stsòkɛ ie'—wös kékɛrá. Ichéndak tó i—wɿkɛia—è e'—kɿ ie' dékɔ; kè se' mɔlɛ—kɿ i—dékɔ. Icha sulú i—ɛts e' kyékj. E' daléwa i—ɔmɿ kɿbitɿ Sibò—dör kɔ i'—kɿ tsiru' tók e' kyékj ie' kè ku'.

E'—tɔ icha wɿkɛla stsòkɛ kékɛrá ie'—wös tɔ—wa. ɿ barò—dör wɿkɛla—ɔ ichòk tó ie' bitɿmɿ se' ditsò yök e' kyékj e' stséitsèkɛ wɿkɛla—dör kékɛrá ie'—wös.

Ie' dúwɔ siàrɛ mɿk dakúr bak ie' apɛ yök e'—tɔ e' kyékj sulúe ie' ɛn—ɔ se' ɔn; e' kyékj ie'—dör se' ditsòwò saké yèkɛ.

E' kyékj kàs se' dawòkɛ e' balérkɛ ɿyök—ɔ. E' ukòkɿ icha mɿk se' nùnɔwɔ—tɔ se' da' mɿ—ɔ ɿyökɛ.

APÁUJTE

ɿWɛs alá ɔmɿ ke chakók?

Alá kúrɛ e' taláw ɔ ie ɛnɔ i—chakàioie ɿ—ɔmɿ káwò tɔ' tàza bòk kɿ tsá tɔ vaca tsu' dió yök.

ɿ—ɔmɿ káwò tɔ' ñɿɛ ɿyi katök wɛs nɿmɔ chaka, dakorò sɿɔ'wò, soya ɛnɔ vaca tsu' chaka. I—káwò tɔ' ɔñɿɛs ɿyiwò ñúk ñɿwe—tɔ êtökicha—jkè wɛs zanahoria bulùbulu ɛs o zapallo ɛs. ɔñɿɛs rábano, remolacha, nabo, berro, lechuga ɛnɔ espinaca. I—skà ké kálwò katök wɛs àsh li, chamù li, mandarina, bakòm, durazno, mora, kichó li, limón dulce, tsó ali ɛnɔ manzana.

Chakò mɔlɛ wɛs arroz li, pàpa, ali', ɛse ñúk ba—ké wɛs ajkɛn bö ɿ—ñɛkɛ e'kapè.

ɿWɛs alá tiók ba—ke?

Mɿk aláala—kɿ si'wò bòt o mɔñɔt tso' e'—tɔ ie' káwò tɔ' àsh dió, mandarina dió, zanahoria dió o tomate dió yök. Di'ye ɿse yök ie' ke tsɿrtsɿr di'ba báshbash—ɔ.

Mɿk aláala—kɿ si'wò tso' tkɛl o sakɛl, e'—tɔ ɿyi ñɛmɿ irir wɛs: ɿyiwò sopa, ɿyiwò ali úrule ɛse ɛnɔ chamù chaka shùtùrule àsh shakóshakò dió—wa ɛse.

Mɿk aláala—kɿ si'wò tso' tɛròl e'—tɔ ɿyi ñɛmɿ irir wɛs: vaca tsu' chaka tóto, mantequilla, sikua kalóm katu tak, avena, papa chaka o alabà chaka o ali' chaka úrule.

Mɿk alá kè—r tsu' yè ɿɔ e'—tɔ i—káwò tɔ' vaca tsu' dió yök mɔñɔtökicha o tkètökicha kékɛrá.

ALFABETO BRIBRI

(BIRÌBIRI AYÉJKUÒ ISHTE)

Para escribir el bribri usamos las siguientes letras:

a, ɔ, b, ch, d, e, è, ɛ, i, j, k, l, m, n, ñ, o, ɔ, ò, p, r, s, sh, t, tk, ts, u, ɿ, w, y.

Además usamos cuatro tildes: ` (grave), ´ (aguda), ^ (circunfleja) ' (saltillo).

A continuación damos muestras del uso de las letras del alfabeto bribri:

- a: a' "ustedes", alá "trueno", akà "dientes"
- ɔ: kɔ "lugar", ñɔ "excremento", stsa' "arena"
- b: be' "usted", bìk "cuántos", bêie "grande"
- ch: chichi "perro", chù "perdiz" chakò "comida"
- d: di' "agua", dók "llegar", dawás "año"
- e: e' "aquello", ie' "él", êk "uno"
- è: abè "golondrina", apè "sangre", yè "papá"
- ɛ: sé "eso", mè "calabazo", ɛ' "allí"
- i: i' "esto", kibí "mayor", si' "mes"
- j: j' "gusano", tsj "espalda", bitsj "largo"
- j: ajó "ajá (afirmación)", ajkuò "piel, corteza", ajkò "boca"
- k: kàl "árbol", kú "piojo", kɔ "lugar"
- l: alá "hijo", alí "maduro, cocido", buáala "bonito"
- o: o' "hacha", só "cucaracha", kalóm "zapote mamey"
- ò: Sibò "Dios", ajkò "canasta", bö "leña"
- ɔ: kanò "bote", mò "nube", mòwò "ombligo"
- m: mɔmɔ "juguete", mè "calabazo", ɔmɿ "mamá"
- n: nɔj' "danta", nɔmù "tigre", nɿmɔ "pez"
- ñ: jñɔ' "tamal", ñjwe "de día", ñɔlɿ "cachito venado"
- p: pulè "caracol de tierra", pú "gavilán", apó "tumba"
- r: butsurè "comadreja", kirè "lagartija", karòrò "pinto"
- s: se' "nosotros", sòk "sabana", si' "mes"
- sh: shò "ancho", shawa "guabina", shinù "pollito de tierra"
- t: to' "tos", tu' "ñame" tè "burra de montaña"
- tk: tkél "cuatro", tkɔ' "jícara, taza", tkabè "culebra"
- ts: tsiru' "cacao", tsɿnj "hule", tsɔkò "pelo"
- ɿ: ɿ' "olla", kú "piojo", batsù "colibrí"
- u: ù "casa", ku' "lengua", sulú "malo"
- w: wò "cara", wɛ "dónde", wa' "zorro hediondo"
- y: yàk "suegra", ye' "yo", yì "quién"
- ' : si' "mes", di' "agua", a' "ustedes"
- ´ : kɔ "lugar", sé "eso", j' "gusano"
- ` : ì "qué", ù "casa", akà "dientes"
- ^ : ɛs "así", bitsj "largo", sulú "malo"

KAPI SIWE

Sìkua awápa—dör i—kalôwêre tö kápi tsakìngê ká kie Etiopía ɣ'rók Africa, e' ukòkj i—m̀ngê apé' ulìtãngê—wã ká wãñerê. Wéswa e'—tã icha i—tso' kãñjruie ká jãjã mj.

Kè sa—wã i—ujchën tö yì—dör i—sùwa tö kápi yör tã' di'yeie. Erë tãjê s̀wã' apàke tso'—dör i—apàke tö wës apé'—dör i—úsã'mj. Êkòltè—dör i—apàke tö icha kèwe—tã élwe ù bák—dör monjèpa—icha, e'—tã tãjê ie'pa—wã chivo bak. Êtòkicha nãñêwe wé èl—dör chivo ajkòngê e'—dör i—sùwã tö kè chivo ky' kapòk sino que ie'pa tso' jnùk ɣnã tùnuk. Ukòki ie' m̀ã i—sãuk tö i—kùgêkj chivo tso' tùnuk. E' ukòki ie'—r i—sùwã tö e' kál kua tso' ése kóyök katök chivo tso' ɣnã i—wò. M̀k ése katéwa chivo—dör e'—tã kè i—kapòwã nãñêwe—tã. Mik monjèpa wòkir kibí—wã i—ujchënêwã e' ukòki ie—dör kálwò ñe' alí ù—ã, ukòki ie'—dör i—kalépa—ã kapòliie icha kékra' ie'pa kapòwa m̀k i—sibòchòkêrak e'—ta. I—chéndak tö e'kapè se' wòulànê di'ye yawök kápi wò—wa.

E' ukòki bét ie'pa—r kápi úsã'mj Arabia. ɣ'rók ie'pa—dör kèwe i—kuá tké'mj. E' kè—ska—tã ie'pa religiòn mahometana kè—dör ie'pa ke balo' (licor) yök, e'—kùgêkj e' bét ie'pa—r kápi ya'mj.

E' ukòki ie'pa—r i—apàke tö icha êtòkicha árabewak—dör ká kie Austria e' kalòã'wa ɣn sulù—wa. Erë austriawak ɣ' alí ie'pa—kj, e'—kùgêkj ie'pa kãwò tã' tkòkshaka e'—wòsuk i—kãwò tã' i—íyi wèikòk tãjê. Ie'pa íyi ñe' shù—ã ie'pa—r sãco ky' ɣ' shù—ã ie'pa—r kálwò ky' color tsétse. Wépa—dör i—kùwã e' kàbalè' i—tulòktsã di'—ã, icha ie'pa—dör i—bikéitsèkê tö kabãio chakò irir e'—kùgêkj. Erë icha êkòl soldado—wã ká sùrule tãjê ése—dör ie'pa—ã i—kíttsã. Ukòki ie' m̀ngê—ã Austria capital—ã, ukòki ie'—r kápiwé ɣmê'kã. Erë wës kè apé' wòula kápi stsíwöe e'—kùgêkj ie' ɣn dãã kápi stsíwò kalòuk. Ukòkj vaca tsu' diò tók i—ã élke ɣnã bùrali akáli.

Ês kèwe ie'pa—r kápi ya'mj.

Erë kè sa—wã iujchën tö si s̀wã' i'—dör mòkj. Erë Europa ie'pa—r kápi ya'mj dawás cien tkéyök (400).

Kèwe—tã kè yì ɣn—ã i—yãku porque ie'pa ujtòkê tö sa—bólòkpa ká—ska dàtse e'—tã ie'pa religiòn—dör ukùãkj e'—kùgêkj. E'—wòsuk wéwê—dör i—yé tö icha bé di'ye irir.

S̀wã'—dör i—che tö wéwê dè' dò akékè Papa—ã i—chòk tö i—wòkalòuwã. Nêe icha akékè Papa ujtò ɣnã tö i—ɣmú ñã—ã tkã' êtk apàtse. Ukòkj i—ujtò ɣnã tö wéstela i—kùgêkj barò a'—dör i—che tö bé di'ye irir, icha bua'è i—ya'. E' ukòki ie' ujtò ɣnã tö bua' i—ya' e'—kùgêkj ie'—dör i—tsã kòã se' ulìtãngê—ã. E'—kùgêkj kè yì sawar kápi yök.

Êtòkicha Francia bulúie—ã ie'pa—r bót kue kápi kuá ɣmê. Ukòki ie'—dör i—tké'wã. Añjes ie'—dör i—apà ié'wa bua'è vidrio—wa kãse—yòki. E' kè—ska—tã Francia bák isla tso' wé alé dayè—kj América ése bulúie. E'—tã icha ie'pa—wã kápi m̀ngê kuá tke ɣ'rók, e'—ukòkj ie'pa—dör i—wò apatkèkêmãlê Francia. E'—tã isla ése kápi m̀ngê tò ñe' se' ká—ska América.

Ês kápi débitu.

COSTA RICA KAPI

I—chéndak tö dawás 1791 Costa Rica bulúie—dör êkòl i—yãmj sérkê Panamá e'—ã kápi wò akák kí' dabòm sakéjka. E' ukòkj ie'pa—dör kápi e' kuá tké' Cartago, Heredia, San José. I—chéndak tö e'—tã ie'pa—r kápi tsã tké'mi Costa Rica.

Erë icha archivo—ã êt ayéjkuò ar kít Costa Rica bulúie akékè Tomás de Acosta—dör Matina bulúie—ã. Ayéjkuò e'—kj akékè Acosta—dör bulu' êkòl—ã i—che tö ba—ké, mosquitopa bulúie—ã i—chòk tö kápi apàtkè irir ñã—ã e'—kùgêkj Sibò—dör i—apàtãwèmj.

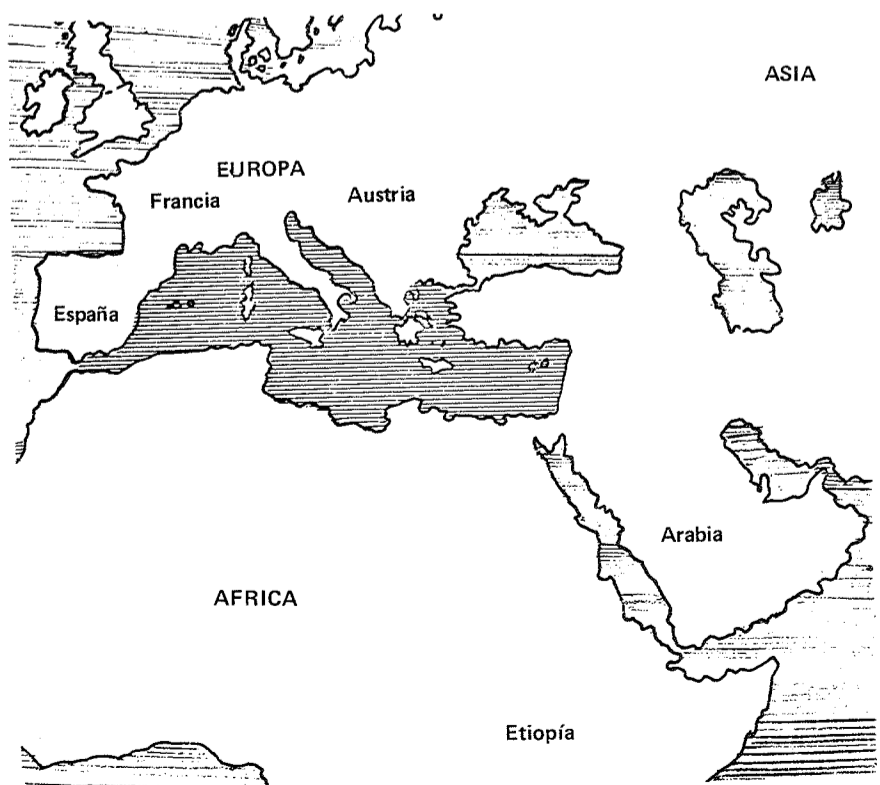
I s̀mã kápi e' m̀ngê Jamaica, e' kè—ska—tã mosquitopa—dör íyi tãwèkê ɣ'rók e'—kùgêkj. Kè sa—wã i—ujchën bua'ie, erë akékè Tomás—dör kápi kãñj'mj ɣnã i—kuá tké'mj kèwe Costa Rica.

M̀k se' ká bák España ulà—ã, e'—tã Costa Rica bák sjãè. E' kè—ska—tã ie'pa—dör apákòl, ikuò, trigo, átu, papa, dawà, ɣnã tsiru' kua è tkèkê; erë e' kè—ska—tã kè i wàtãrkũ.

E' ukòki Independencia kè—ska, kápi wàtãng'mj tãjê sa—kã ajkòn ie.

E' ukòki kápi saké—wa tãjê kãñbalèngê. E' ukòkj dò ñe' kè—ska—tã kápi—dör se' íyi tãwè kibíie se' ká—ska.

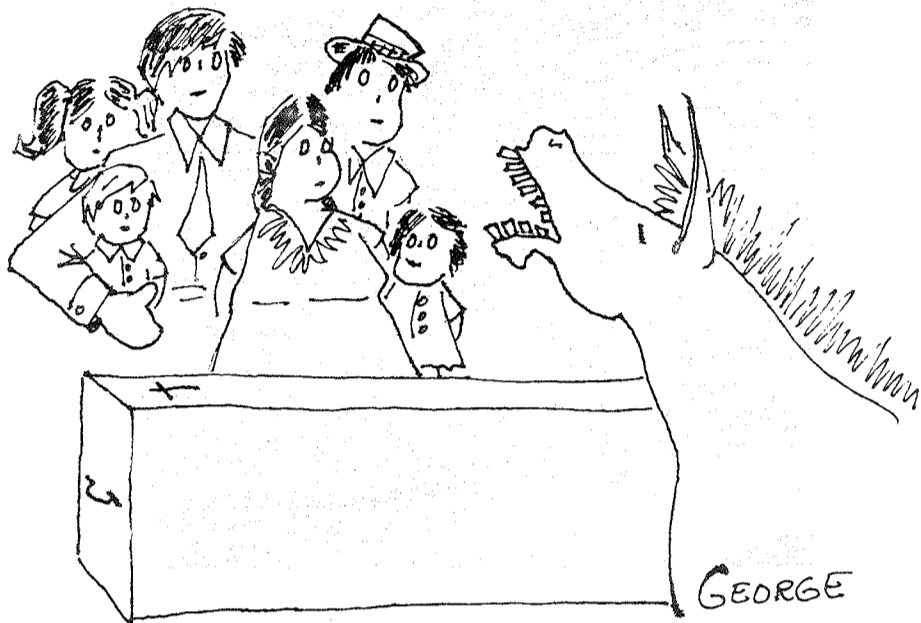
Dawás 1972, Costa Rica—dör kápi wàtã'un millón novecientos mil quintales.

ANÓIE

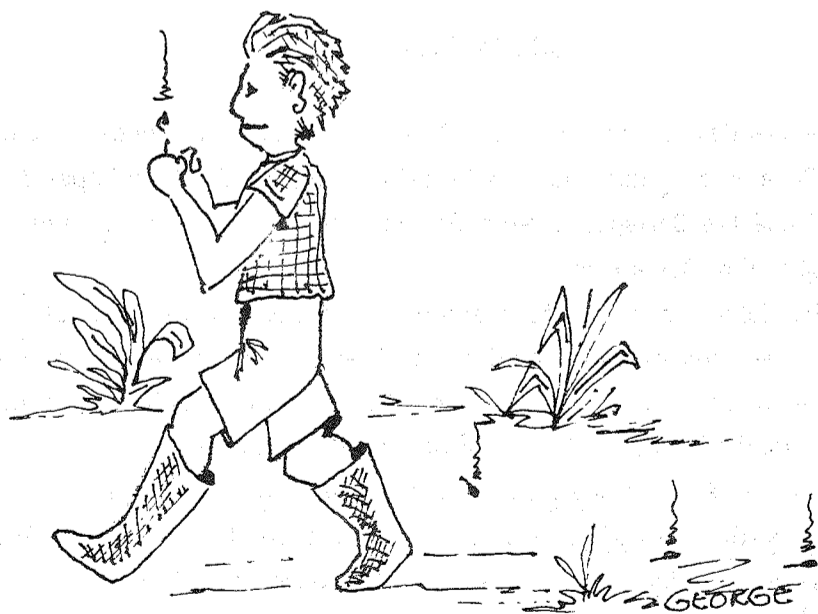
I

Francisco mula-dör i-yàk kótwa kalõñák-wa.
 Mjik ie'pa dör i ný halök e' ké-ska tãjẽ apẽ' dẽ'rõ Francisco u-a.
 Njẽ icha ê õl apẽ' dẽ' mý shakárule e'-dör êkõl awjk wákpa ichàke:
 -Ye'-r i-kalõwẽre tò sibò sula dalẽwẽ tãjẽ ie'pa ulitãñ-kj.
 I-sajú kãs apẽ' dé i-ný balök.
 Njẽ kõi-dc ie' jũte:
 -Alõñẽ, kè ie'pa dẽ' ie' ný balök, ie'pa dé Francisco-a i-mula tãyk.

II

Pepito amj-dör ie' ichàke:
 -¿Fosforo tãyk ye'-r be' apátke e' dé mã-wã?
 Njẽ Pepito-dör i-amj jũte:
 -Tõ, amjwõ.
 E' ukõkj i-amj-r ie' sakà ichàke:
 -¿Súkõtíe kè i-wã mã-a fosforo sulúsi amẽnêrak?
 Njẽ Pepito-dör jũte:
 -Aû, amjwõ, e' -kujékj yõ ñalã-kj iwõtsakémj sějka tã sějka i-wõtsakinã.

INÈ ANÌ DAWÁSWÖ ITÒ TKÓIE

Êkõl ba-yámí-a i-chõ tò fila i' wẽ-a ie' dawáswõ tso'sẽ e' ajkàchõ. Ie' kè kãwõtã' i-dawáswõ chõkkã be'-ã, é ie' ké be'-ã i-chõk tò fila wẽ-a i-tso'sẽ.
 E' ukõ-kj fila bitõm ajkàche ie'-dör e' número kẽwe éltẽ súmãú

(sumar) e'-tã kãs e' dékã emã éjkẽ ie'-kj dawás tso'.

Ejemplo:

Si ie'-kj dawás tso' dabòm bõyõk kj suljtu (29) emã e'-tã e'-dör fila ajkàchẽmj tkõtõm: A, C, CH, D. Kãs fila e' número kẽwe éltẽ-dör: A êk, C tkêl, CH pãkõl emã D dabòm éyõk kj tẽrõl. Ukõ-kj i-ishtãú fes: 1+4+8+16 (sumar) e' ukõ-kj be'-r i-sãwẽmj tò éré ie' kè-wã be'-ã i-yẽne tò dawás bik tso' ie'-kj erẽ be'-r i-itõ tkẽwã tò ie'-kj dawás tso' dabòm bõyõk kj suljtu.

A	B	C	CH	D	E
1	2	4	8	16	32
3	3	5	9	17	33
5	6	6	10	18	34
7	7	7	11	19	35
9	10	12	12	20	36
11	11	13	13	21	37
13	14	14	14	22	38
15	15	15	15	23	39
17	18	20	24	24	40
19	19	21	25	25	41
21	22	22	26	26	42
23	23	23	27	27	43
25	26	28	28	28	44
27	27	29	29	29	45
29	30	30	30	30	46
31	31	31	31	31	47
33	34	36	40	48	48
35	35	37	41	49	49
37	38	38	42	50	50
39	39	39	43	51	51
41	42	44	44	52	52
43	43	45	45	53	53
45	46	46	46	54	54
47	47	47	47	55	55
49	50	52	56	56	56
51	51	53	57	57	57
53	54	54	58	58	58
55	55	55	59	59	59
57	58	60	60	60	60
59	59	61	61	61	61
61	62	62	62	62	62
63	63	63	63	63	63

DIRECTOR:
 Lic. Adolfo Constenla Umaña

REDACCION Y TRADUCCIONES:
 Francisco Pereira
 Rito Morales Stuart

COORDINADOR:
 Dr. Jack Wilson
 Director Departamento de Lingüística

ASESORAS:
 Dra. María Eugenia Bozzoli de Wille
 Vicerrectora de Acción Social
 Prof. Cecilia de Jirón
 Jefe Divulgación Universitaria